

DOI: <https://doi.org/10.36719/2706-6185/47/57-62>

Enes Yıldırım

Bakı Dövlət Universiteti

doktorant

<https://orcid.org/0000-0001-5258-4034>

yildirimenes@mail.ru

Cənubi Qafqazda yeni enerji və iqtisadi əməkdaşlıq imkanları: İkinci Qarabağ müharibəsinin rolu

Xülasə

Cənubi Qafqaz geostrateji mövqeyinə və enerji zənginliyinə görə mühüm mərkəzə çevrilib. İkinci Qarabağ Müharibəsi regionun geosiyasi strukturunda böyük dəyişiklik edərək enerji dəhlizlərinin, ticarət yollarının və iqtisadi əməkdaşlığın yenidən formalaşdırılmasının zəruriliyini ortaya qoydu. Müharibənin sona çatması ilə yeni enerji tənlilikləri ortaya çıxdıqca beynəlxalq aktorlar üçün mühüm imkanlar və risklər yarandı. Xüsusilə Azərbaycanın enerji ehtiyatları və regiondan keçən enerji ötürücü xətləri Avropanın enerji təhlükəsizliyi baxımından strateji əhəmiyyət kəsb edir. Bu müharibənin nəticələri enerji strategiyalarını, dəhliz təhlükəsizliyini və regional əməkdaşlıq mexanizmlərini yenidən nəzərdən keçirməyə məcbur etdi.

Açar sözlər: *Cənubi Qafqaz, İkinci Qarabağ müharibəsi, enerji təhlükəsizliyi, iqtisadi əməkdaşlıq, geosiyasət, beynəlxalq münasibətlər*

Enes Yıldırım

Baku State University

PhD student

<https://orcid.org/0000-0001-5258-4034>

yildirimenes@mail.ru

New Energy and Economic Cooperation Opportunities in the South Caucasus: The Role of the Second Karabakh War

Abstract

The South Caucasus has become an important center due to its geostrategic location and energy wealth. The Second Garabagh War made a major change in the geopolitical structure of the region, revealing the need to reshape energy corridors, trade routes and economic cooperation. As new energy equations emerged with the end of the war, important opportunities and risks arose for international actors. In particular, Azerbaijan's energy resources and energy transmission lines passing through the region are of strategic importance for Europe's energy security. The consequences of this war forced a re-evaluation of energy strategies, corridor security and regional cooperation mechanisms.

Keywords: *South Caucasus, Second Garabagh War, energy security, economic cooperation, geopolitics, international relations*

Giriş

Azərbaycanın qələbəsi ilə nəticələnən İkinci Qarabağ Müharibəsi Cənubi Qafqazda geosiyasi dinamikanı əhəmiyyətli dərəcədə dəyişdirdi və xüsusilə Azərbaycanın və onun regiondakı müttəfiqlərinin strateji mövqeyini gücləndirdi. Bu qələbə regionun tarixi geosiyasi əhəmiyyətini vurğulamaqla yanaşı, həm də Azərbaycanı Cənubi Qafqazda mühüm oyunçuya çevirərək qüvvələr nisbətini Azərbaycanın xeyrinə dəyişdi. Zəngəzur dəhlizinin strateji əhəmiyyəti bu münaqişədən kritik bir çıxış kimi ortaya çıxdı və dəhlizin regional əlaqələri və ticarət yollarını əhəmiyyətli dərəcədə dəyişdirmək potensialını vurğuladı (Shiraliyev, 2022). Bundan başqa, Azərbaycanın və onun yaxın müttəfiqi Türkiyənin qazandığı mənəvi və geosiyasi təsirin artması regiondakı təsirlərini daha da gücləndirərək regional əməkdaşlıq mexanizmlərini, xüsusilə enerji, iqlim və ətraf mühit siyasətləri

kimi regional sabitlik üçün kritik olan sektorlarda potensial dəyişikliyə səbəb olub (Ağır, 2023; Çamaş, 2020). Üstəlik, bu qələbə regional əməkdaşlığın artmasına gətirib çıxardı və məsələn Türkiyəni Cənubi Qafqazda, xüsusən də 2020-ci ildə əhəmiyyətli artım qeydə alan Azərbaycandan enerji idxalı baxımından daha nüfuzlu oyunçu kimi yerləşdirdi (Halilzadə, Demirer, 2022). Bu dəyişiklik təkcə münaqişədən sonrakı nəticələri əks etdirmir, həm də Cənubi Qafqazda geosiyasi uyğunlaşmaların və iqtisadi tərəfdaşlıqların uzunmüddətli yenidən qurulmasını nümayiş etdirir və regionun daha geniş geosiyasi mənzərədə strateji və iqtisadi mərkəz kimi davamlı əhəmiyyətini vurğulayır.

Cənubi Qafqaz regionu strateji mövqeyinə və zəngin enerji resurslarına görə beynəlxalq aləmdə mühüm mərkəzə çevrilib. Şərqlə Qərbin kritik kəsişmə nöqtəsi olan bu region enerji xətləri, ticarət dəhlizləri və iqtisadi əməkdaşlıq layihələri baxımından həm regional güclərin, həm də qlobal aktorların diqqətini çəkir. Xüsusilə İkinci Qarabağ Müharibəsi bu geosiyasi mənzərədə dərin izlər buraxdı və regionun geosiyasi tarazlığına əhəmiyyətli dərəcədə təsir etdi. Bu münaqişəyə təkcə hərbi münaqişə kimi deyil, həm də regional enerji dəhlizlərinin və iqtisadi əlaqələrin yenidən formalaşdırılması kontekstində baxmaq lazımdır.

Tədqiqat

Müharibənin başa çatması ilə Cənubi Qafqaz regionunda enerji dəhlizlərinə nəzarət və çıxışla bağlı yeni tənliklər yaranıb. Bu yeni vəziyyət region ölkələri, eləcə də enerji resurslarına çıxışı strateji prioritet hesab edən Avropa İttifaqı və Rusiya kimi böyük dövlətlər üçün mühüm nəticələr verdi. Xüsusilə Azərbaycanın zəngin karbohidrogen ehtiyatları və regiondan keçən enerji ötürücü xətləri beynəlxalq enerji bazarları və Avropanın enerji təhlükəsizliyi üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu kontekstdə İkinci Qarabağ Müharibəsinin nəticələri enerji nəqli marşrutlarının təhlükəsizliyi və əlçatanlığının, enerjinin şaxələndirilməsi strategiyalarının və regional əməkdaşlıq mexanizmlərinin yenidən qiymətləndirilməsini zəruri edir.

İqtisadi əməkdaşlıq baxımından müharibədən sonrakı dövr Cənubi Qafqazda yeni ticarət dəhlizlərinin açılması, regional inkişaf layihələrinin təşviqi və iqtisadi integrasiyanın dərinləşdirilməsi üçün unikal imkanlar təqdim edir. Bundan əlavə, o, regional ölkələr arasında münasibətlərdə əməkdaşlığın artırılmasında, uzun müddətdir davam edən mübahisələrin həllinə yeni yanaşmaların işlənilməsinə, regional sülh və sabitliyin təmin edilməsində mühüm rol oynayır.

İkinci Qarabağ müharibəsi Cənubi Qafqazın geosiyasi və iqtisadi gələcəyini yenidən formalaşdıran dönüş nöqtəsi kimi önə çıxır. Müharibədən sonra enerji təhlükəsizliyi, iqtisadi inkişaf və regional əməkdaşlıq baxımından əhəmiyyətli potensiallar ortaya çıxdı, lakin bu imkanlardan səmərəli istifadə etmək üçün regional və beynəlxalq səviyyədə intensiv səy və əməkdaşlıq tələb olunur. Bu məqalədə İkinci Qarabağ Müharibəsinin Cənubi Qafqazda enerji və iqtisadi əməkdaşlıq imkanları üzərindəki rolu təhlil ediləcək, müharibənin gətirdiyi geosiyasi reallıqlar, regionda enerji və iqtisadi əməkdaşlıq imkanlarının yeni perspektivlər işığında necə optimallaşdırılmasına dair müzakirə aparılacaq.

Cənubi Qafqazda regional iqtisadi əməkdaşlıq və integrasiya

Cənubi Qafqazda iqtisadi artım üçün regional əməkdaşlığın əhəmiyyətini nəzərdən qaçırmmaq olmaz. Cənubi Qafqaz öz geostrateji mövqeyi ilə Azərbaycan, Ermənistan və Gürcüstan kimi müxtəlif ölkələri birləşdirən zəngin mədəni və tarixi irsə malik regiondur. Bu bölgə tarix boyu bir çox münaqişələrin meydana çıxması və ən son İkinci Qarabağ Müharibəsi ilə regional dinamika əhəmiyyətli dəyişikliklərin şahidi olub. Bu münaqişə regionun iqtisadi və sosial strukturuna təsir edərək yeni iqtisadi integrasiya və əməkdaşlıq imkanları təklif etdi. Bu, infrastrukturun inkişafı və əsas sektorlara investisiya qoyuluşu kimi regional əməkdaşlıqla bağlı bir çox mövcud problemlərin həlli üçün addımların atılmasına səbəb olmuşdur.

Regional əməkdaşlıq Cənubi Qafqazın iqtisadi inkişafı və sabitliyi üçün həyati əhəmiyyət kəsb edir. İnfrastruktur layihələri, enerji təhlükəsizliyi və nəqliyyat şəbəkələrinin inkişafı kimi məsələlər region ölkələrinin iqtisadi integrasiyasını dərinləşdirir və regional inkişafı sürətləndirir bilər. İkinci Qarabağ Müharibəsinin başa çatması ilə ortaya çıxan yeni iqtisadi reallıq infrastrukturun inkişafı və əsas sektorlara investisiyalar baxımından əhəmiyyətli imkanlar təqdim edir. Xüsusilə, Zəngəzur

dəhlizi kimi strateji layihələr region ölkələri arasında ticarət və əlaqəni artırmaqla iqtisadi artımı stimullaşdırıla bilər.

Region ölkələri enerji, nəqliyyat və təhlükəsizlik kimi əsas sektorlarda əməkdaşlıq edərək iqtisadi artımı sürətləndirə bilər. Azərbaycanın enerji resursları və strateji yerləşməsi region üçün əhəmiyyətli potensial təklif edir və Pekinin “Bir kəmər və yol” təşəbbüsü kimi beynəlxalq layihələrlə integrasiyanı təşviq edir. Bu integrasiya Cənubi Qafqazı global iqtisadiyyatla daha sıx birləşdirərək regional inkişafı dəstəkləyə bilər.

İkinci Qarabağ müharibəsindən sonra formalaşan yeni sərhədlər Cənubi Qafqaz ölkələri arasında əməkdaşlıq və ticarətin genişləndirilməsi üçün yeni imkanlar yaradacaq. Enerji resursları və nəqliyyat dəhlizləri üzrə qurulan əməkdaşlıq regionun iqtisadi integrasiyasını təşviq edə bilər. Lakin bu əməkdaşlıq təşəbbüslərinin uğuru regional təhlükəsizlik, sülh və xarici aktorların təsiri kimi amillərdən asılıdır.

Cənubi Qafqazın iqtisadi inkişafında regional və beynəlxalq aktorların rolu həlledici olmaqda davam edir. Türkiyə, İran və Avropa İttifaqı kimi güclərin siyasətləri regional əməkdaşlıq və iqtisadi integrasiya proseslərini formalaşdırır. Bu aktorlarla əməkdaşlıq Cənubi Qafqazın global iqtisadiyyatda daha fəal rol almasına şərait yarada bilər.

Cənubi Qafqazda iqtisadi integrasiya və əməkdaşlıq regional inkişaf və sabitlik üçün çox vacibdir. İnfrastrukturun inkişafı, enerji təhlükəsizliyi və nəqliyyat şəbəkələrinin təkmilləşdirilməsi region ölkələrinin iqtisadi artımını dəstəkləməklə daha firavan gələcəyin qurulmasına töhfə verə bilər. Bu prosesdə regionda sülhün bərqərar olması və xarici aktorlarla səmərəli əməkdaşlığın qurulması regional integrasiyanın uzunmüddətli uğurunu müəyyən edəcəkdir.

İkinci Qarabağ müharibəsinin enerji əməkdaşlığına təsiri və gələcəyi

2020-ci ilin sonlarına doğru başlayan və 44 gün sonra Azərbaycanın qələbəsi ilə başa çatan İkinci Qarabağ Müharibəsi regional enerji mühitində mühüm dəyişikliklərə səbəb oldu. Bu, enerji təchizatı və təklif dinamikasında dəyişikliklərə səbəb olub və əməkdaşlıq imkanları hazırda Xəzər dənizinin enerji ehtiyatlarına və Cənubi Qafqazın bu resursların həm mənbə, həm də tranzit mərkəzi kimi roluna yönəlib.

İkinci Qarabağ Müharibəsinin başa çatması, xüsusilə Cənubi Qafqazda enerji dəhlizlərinin strateji əhəmiyyətini vurğulamaqla, regional güc dinamikasını danılmaz şəkildə yenidən formalaşdırdı. Azərbaycanın qələbəsi ölkə üçün yeni geosiyasi təsir dövrünün müjdəçisi olmaqla yanaşı, həm də Zəngəzur dəhlizinin əsas enerji və nəqliyyat marşrutu kimi mühüm rolunu vurğuladı (Shiraliyev, 2022). Türkiyənin bölgədə artan rolunu nəzərə alsaq, bu dəhlizin əhəmiyyəti daha da artır. Azərbaycanın qələbəsi ilə Türkiyənin artan nüfuzu arasındakı sinerji regional əməkdaşlıq, xüsusilə enerji, iqlim və ətraf mühit sektorlarında əlverişli mühit yaratmışdır (Çamaş, 2020). Qafqaz regionunun tarixi geosiyasi əhəmiyyətini və onun regional güc münasibətlərinin mərkəz nöqtəsi statusunu nəzərə alaraq bu əməkdaşlıq həyati əhəmiyyət kəsb edir (Akıncı, Kaba, 2023).

İkinci Qarabağ müharibəsindən sonra yeni enerji layihələrinin və imkanlarının inkişafı genişləndi. Məsələn, Türkiyənin, xüsusən də Azərbaycandan təbii qaz idxalı ən yüksək həddə çatıb. Bu inkişafı Türkiyənin enerji təchizatı təhlükəsizliyində Azərbaycanın strateji əhəmiyyəti və Qarabağ müharibəsinin regional enerji mühitinə təsiri ilə əlaqələndirmək olar. Bundan əlavə, Gürcüstan Xəzər dənizindəki enerji ehtiyatlarının Azərbaycandan Türkiyəyə nəqlində mühüm rol oynayır. Gürcüstanın Azərbaycandan Türkiyəyə uzanan enerji xətlərindəki rolu bu prosesdə daha çox əhəmiyyət kəsb edərkən, regional enerji təhlükəsizliyi və əməkdaşlıq üçün yeni infrastruktur layihələrinin zəruriliyi ön plana çıxdı.

İkinci Qarabağ müharibəsindən sonra bütün Cənubi Qafqaz ölkələrinin enerji təhlükəsizliyinin təmin edilməsi mühüm məsələyə çevrilib. Bu münasibət regionda və enerji mühitində, xüsusən də qonşuları ilə tarixi və siyasi problemləri olan və hələ də bununla bağlı problemlər yaratmağa çalışan Ermənistan üçün zəiflikləri üzə çıxardı. Ermənistan hökuməti apardığı iqtisadi və sosial siyasətə, eləcə də ərazi itkilərinə və müdafiə qabiliyyətinin zəifliyinə görə ağır etirazlara və tənqidlərə məruz qalıb. Ermənistan üçün bu çətinlikləri aradan qaldırmaq və regional enerji təhlükəsizliyini təşviq etmək üçün Zəngəzur dəhlizinin strateji əhəmiyyəti ön plana çıxıb və dəhlizə dəstək öhdəliyi yaranıb. Bu dəhliz Mərkəzi Asiya ilə Qafqaz arasında kritik bir əlaqə rolunu oynaya bilər və Cənubi Qafqaz regionunda enerji əməkdaşlığının və təhlükəsizliyin yaxşılaşdırılması üçün potensial imkanlar təklif edə bilər.

Müharibənin başa çatması və Azərbaycanın qələbəsi regionun geosiyasi mənzərəsini və enerji təchizatı-tələb dinamikasını dəyişdi. Xəzər dənizinin enerji ehtiyatlarının əhəmiyyəti artdıqca, Cənubi Qafqazın bu resurslara çıxışda rolu yenidən müəyyən edilmişdir. Mövcud və yeni boru kəmərlərinin və bərpa olunan enerji layihələrinin inkişafı kimi sahələrdə regional enerji infrastrukturunun inkişafı üçün yeni imkanlar yaranmışdır. Bu inkişafı iqtisadi artımın və regional sabitliyin təşviqində mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Dağlıq Qarabağ və onun ətrafında həll olunmamış münaqişələr və region ölkələri arasında gərginlik enerji infrastrukturunu layihələrinin təhlükəsizliyinə potensial risklər yaradırdı və Azərbaycanın qələbəsi bu problemin həllində böyük addım oldu. Xarici təzyiqlər və global güclərin təsiri də vəziyyəti çətinləşdirə və regional əməkdaşlıq söylərinə əngəl idi. Bu kontekstdə Cənubi Qafqaz ölkələrinin üzləşdiyi problemlərin birgə həlli yolu ilə enerji və iqtisadi əməkdaşlıq üçün daha əlverişli mühitin yaradılması böyük əhəmiyyət daşıyır.

Bundan başqa, İkinci Qarabağ müharibəsindən sonra enerji sahəsində əməkdaşlığın əhəmiyyəti daha da artdı. Regional və global enerji bazarlarında sabitliyin təmin edilməsi müharibənin nəticələrindən biridir. Bu, təkcə Cənubi Qafqaz üçün deyil, həm də Avropa və Asiyanın daha geniş enerji təhlükəsizliyi kontekstində vacibdir.

İkinci Qarabağ Müharibəsi Cənubi Qafqazda enerji əməkdaşlığının yenidən formalaşdırılmasına gətirib çıxardı və region ölkələri üçün mühüm imkanlar və çağırışlar təqdim etdi. Bu yeni enerji mənzərəsi regional əməkdaşlığa və enerji infrastrukturunun inkişafına yol açır, eyni zamanda, mövcud risklərin və çağırışların aradan qaldırılmasının zəruriliyini nümayiş etdirir. Bu prosesdə regional enerji resurslarının effektiv idarə edilməsi və davamlı enerji həllərinə sərmayə qoyulduğu iqtisadi artım və sosial rifahın yüksəldilməsi üçün mühüm əhəmiyyət daşıyır.

Cənubi Qafqaz ölkələri ilə xarici aktorlar arasında əməkdaşlıq və müharibənin geosiyasi nəticələri

Cənubi Qafqaz regionunun geosiyasi mənzərəsi İkinci Qarabağ Müharibəsindən sonra regional güclərin mürəkkəb dinamikasını və maraqlarını önə çıxaran əhəmiyyətli transformasiyaya məruz qalmışdır. Bu dəyişikliyin mərkəzində Azərbaycanın hərbi qələbəsi dayanırdı ki, bu da təkcə regionda davamlı sülhə potensial yol vəd etmədi, həm də müharibədən sonrakı mühitin formalaşmasında Türkiyə və Rusiya kimi xarici aktorların mühüm rolunu vurğuladı (Hasanoğlu, Memmedov, 2020). Bu qələbə Azərbaycanın Cənubi Qafqazda öz mövqeyini müdafiə etməsi, bununla da qüvvələr balansının dəyişməsi və regionun geosiyasətində yeni eranın başlanması üçün çox vacib idi. Bundan əlavə, Türkiyənin iştirakı regional güc dinamikasının yenidən müəyyən edilməsində mühüm rol oynamışdır, bunu onun Azərbaycanla dərinləşən iqtisadi və siyasi əlaqələri və daha geniş Cənubi Qafqaz siyasəti sübut edir (Asadov, 2023). Bu vəziyyət xüsusilə Birinci Qarabağ Müharibəsinin nəticələrindən tutmuş İkinci Qarabağ Müharibəsindən sonra formalaşan ssenarilərə qədər Türkiyənin Qafqazdakı enerji əməkdaşlığı və strateji maraqları kontekstində özünü büruzə verir (Halilzadə, Demirer, 2022). Müharibə boyu Türkiyənin verdiyi siyasi, diplomatik və hərbi dəstəkdən əlavə, türk xalqı tərəfindən Azərbaycana böyük sosial dəstək verildi. Türk xalqı evlərində və iş yerlərində Azərbaycan bayrağını asmaqla azərbaycanlı qardaşlarının yanında olduğunu göstərdi. Ermənistanın hücumlarını pisləmək üçün mitinqlər keçirilib, Azərbaycana humanitar yardım göndərilib. Göstərilən qeyd-şərtsiz dəstək bir daha göstərdi ki, Türkiyə Azərbaycanın beynəlxalq aləmdə əsl müttəfiqidir (Erarslan, Özdemir, 2021).

Nəticədə, bu hadisələr milli ambisiyaların, regional ittifaqların və xarici güclərin strateji maraqlarının mürəkkəb qarşılıqlı təsirini əks etdirir və Cənubi Qafqaz regionunun geosiyasi povestində yeni səhifə açır. Strategiyadakı bu dəyişiklik təkcə dəyişən geosiyasi ittifaqların əksi deyil, həm də Qafqaz regionunun Asiya ilə Avropa arasında enerji kəməri kimi artan əhəmiyyətini vurğulayır. Azərbaycanın qələbəsi, (Hasanoğlu, Memmedov, 2020)-də qeyd edildiyi kimi, bu kontekstdə həlledici rol oynayır, regionu potensial olaraq sabitləşdirir və bununla da onu enerji keçidi üçün daha etibarlı marşruta çevirir. Bu sabitlik Türkiyə üçün və buna görə də Avropanın enerji təhlükəsizliyi üçün həyati əhəmiyyət kəsb edir, çünki ölkə Şərqlə Qərb arasında körpü rolunu oynayır. Bundan əlavə, (Shiraliyev, 2022)-də təhlil edildiyi kimi, müharibənin geosiyasi və geoiqtisadi nəticələri regional təhlükəsizlik dinamikası ilə Cənubi Qafqaz və Mərkəzi Asiya üçün daha geniş

iqtisadi məqsədlər arasında mürəkkəb qarşılıqlı əlaqəni daha da vurğulayır. Bu təsirlərin nüanslı başa düşülməsinə ehtiyac çox vacibdir, çünki o, regionda enerji dəhlizlərinin gələcəyini formalaşdıracaq və təkcə regional deyil, həm də qlobal enerji bazarlarına təsir edəcəkdir.

Cənubi Qafqazda sabitlik və inkişaf müxtəlif beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən dəstəklənir. Avropa İttifaqı (Aİ), Birləşmiş Millətlər Təşkilatı (BMT), Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı (ATƏT) və Şimali Atlantika Müqaviləsi Təşkilatı (NATO) kimi təşkilatlar regionlarda demokratik idarəçiliyi gücləndirmək və iqtisadi əməkdaşlığı inkişaf etdirmək adına dünyada sülh və təhlükəsizliyin qorunması üçün mühüm səylər göstərilir. Bu təşkilatlar region ölkələri arasında dialoqun təşviqi, münaqişələrin qarşısının alınması mexanizmlərinin yaradılması və iqtisadi inkişafı dəstəkləməklə regional əməkdaşlığı artırmaq məqsədi daşıyır.

Geosiyasi baxımdan Cənubi Qafqaz Rusiya, Türkiyə, Çin, Hindistan və İran kimi böyük dövlətlərin, eləcə də Avropa və ABŞ-ın strateji maraqlarına ev sahibliyi edir. Bu xarici aktorlar regionda enerji layihələrinə, infrastrukturun inkişafına və siyasi ittifaqlara sərmayə qoymaqla öz geosiyasi və iqtisadi məqsədlərinə nail olmağa çalışırlar. Yeni dövrdə Türkiyə-Azərbaycan əməkdaşlığının 30 ildir bölgəyə tətbiq edilən "status-kvonu" sarsıtdığı görünür. Yeni dövr regionda nüfuzlu ölkələr olan Rusiya və İran üçün də müəyyən nəticələrə gətirib çıxardı (Pirinççi, 2021). Bu prosesdə enerji resurslarının təhlükəsizliyi və enerji marşrutlarına nəzarət xüsusi əhəmiyyət kəsb etmişdir.

Cənubi Qafqazın enerji ehtiyatları regionun iqtisadi və strateji dəyərinin mühüm hissəsini təşkil edir. Azərbaycan regionun ən böyük neft və təbii qaz istehsalçısı kimi seçilir və eyni vaxtda bu ehtiyatların Avropa bazarlarına nəqli regional və beynəlxalq əməkdaşlıq üçün mühüm imkanlar yaradır (President.az.). Türkiyənin Azərbaycandan təbii qaz idxalının artması və İkinci Qarabağ müharibəsindən sonra yaranmış yeni geosiyasi vəziyyət enerji resurslarına çıxış və bu resursların nəqli baxımından yeni dinamika yaratmışdır. Bu inkişaf regionda enerji təhlükəsizliyinə və enerji tranzit dəhlizlərinin təhlükəsizliyinə diqqətin artırılmasını tələb edir.

Cənubi Qafqazda sabitlik və inkişafın davamlılığı beynəlxalq təşkilatların iştirakı, vasitəçilərin müsbət töhfələri və region ölkələri arasında əməkdaşlıq vasitəsilə əldə oluna bilsə də, ölkələrin atdığı addımlar həm də rifah mühiti yaradacaq (Abdalov, 2023). Enerji resurslarının strateji əhəmiyyəti və geosiyasi yerləşməsi regionu beynəlxalq münasibətlərdə mühüm aktora çevirir və regional və qlobal səviyyədə əməkdaşlığı inkişaf etdirmək üçün mühüm imkan yaradır. Bu dinamika Cənubi Qafqazın gələcəyini formalaşdıracaq və regionu daha dinc, sabit və firavan gələcəyə aparacaq strategiyaların müəyyən edilməsində mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Nəticə

İkinci Qarabağ müharibəsinin başa çatması Cənubi Qafqaz regionunda enerji və iqtisadi əməkdaşlıq üçün yeni üfqlər açdı. Müharibənin nəticələri regionun geosiyasi mənzərəsini əhəmiyyətli dərəcədə dəyişərək, iqtisadi artım, infrastrukturun inkişafı və enerjinin şaxələndirilməsi üçün mühüm imkanlar yaratdı. Lakin bu imkanların reallaşdırılması davamlı sülhün təmin edilməsi, tikinti və infraqurata dəymiş ziyanın aradan qaldırılması, illər əvvəl zülm və təqiblərə görə öz yurd-yuvasından məcburi köçkün düşmüş Azərbaycanlı qaçqınların reabilitasiyası, geosiyasi gərginliyin yumşaldılması kimi müxtəlif çağırışların aradan qaldırılmasını tələb edir.

Müharibədən sonra regional sabitliyin təmin edilməsi iqtisadi və enerji layihələri üçün əlverişli mühit yaratdı. Sabitlik investorların inamını artırmaqla regiona, xüsusilə enerji sektoruna iri miqyaslı investisiyalar cəlb etmək potensialına malikdir. Bu, Cənubi Qafqazda iqtisadi inkişafı stimullaşdırır, yerli iqtisadiyyatların stimullaşdırılmasına, yeni iş yerlərinin yaradılmasına və bununla da ümumi rifahın artmasına kömək edə bilər.

Müharibədən sonrakı dövr enerji təchizatı marşrutlarının şaxələndirilməsinə və yeni enerji layihələrinin hazırlanmasına imkan verdi. Bu vəziyyət region ölkələri və enerji idxal edən ölkələr üçün əhəmiyyətli faydalar təqdim etməklə yanaşı, Cənubi Qafqazın strateji mövqeyini və təbii ehtiyatlarını qiymətləndirmək istəyən xarici investorlar üçün də cəlbedici imkanlar yaradır.

İkinci Qarabağ Müharibəsi regional əməkdaşlığa və integrasiyaya təkan verən daha integrasiya olunmuş regional iqtisadiyyata yol açmağa başlayır. Bu, ticarətin asanlaşdırılması, birgə enerji və

infrastruktur layihələrinin inkişafı və regional təhlükəsizlik mexanizmlərinin gücləndirilməsi vasitəsilə region ölkələri arasında əməkdaşlığın artırılmasına imkan verir.

Bununla belə, davamlı sülhə nail olmaq və iqtisadi əməkdaşlığı gücləndirmək üçün əhəmiyyətli məhdudiyyətlər və çətinliklər mövcuddur. Bunlara aktiv münaqişənin sona çatmasına baxmayaraq davam edən sərhəd məsələləri, tarixi narazılıqlar, torpaq mübahisələri, infrastrukturun zədələnməsi, qaçqın statusu olan insanların mövcud vəziyyəti, geosiyasi mürəkkəbliklər və ekoloji problemlər daxildir.

Bu çətinliklərin öhdəsindən gəlmək üçün beynəlxalq vasitəçilik, infraqururura investisiyalar, humanitar yardımlar, çoxtərəfli razılaşmalar və davamlı təcrübələr kimi həll yolları vacibdir. Beynəlxalq ictimaiyyətin iştirakı sülh prosesinin davam etdirilməsi və regional əməkdaşlığın təşviqi üçün vacibdir.

İkinci Qarabağ müharibəsi Cənubi Qafqaz regionunda iqtisadi və enerji əməkdaşlığı üçün yeni qapılar açdı. Bu imkanlardan istifadə regionda davamlı inkişafa, enerji təhlükəsizliyinə və regional sabitliyə töhfə verə bilər. Lakin bu potensialın reallaşdırılması qarşıya çıxan problemlərin aradan qaldırılmasından və bütün maraqlı tərəflər arasında əməkdaşlığın və dialoqun gücləndirilməsindən asılıdır. Bu prosesdə beynəlxalq ictimaiyyətin beynəlxalq ictimaiyyəti dəstəkləməsi, illərdir davam edən erməni lobbisini maliyyələşdirməyi dayandırması, Azərbaycanın haqq işinə dəstək verməsi, regional aktorların qarşılıqlı fayda üçün bir araya gəlməsi böyük əhəmiyyət daşıyır.

Ədəbiyyat

1. Abdalov, N. (2023). Nikol Paşinyan – Qərbin "Troya atı". *Respublika*. <https://respublika-news.az/news/nikol-pasinyan-qerbin-troya-ati>
2. Ağır, O. (2023). Dağlık Karabağ sorunu bağlamında Türk dünyası jeopolitiği. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi (INJOSS)*, 12(2), 222–239. <https://doi.org/10.54282/inijoss.1283025>
3. Akıncı, A., & Kaba, S. G. (2023). Kafkasya'nın jeopolitik önemi: Dağlık Karabağ ve Zengezur Koridoru örneği. *DergiPark*. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3119215>
4. Asadov, M. (2023). Şuşa Deklarasyonu: Türkiye'nin Güney Kafkasya güvenlik çerçevesinde Azerbaycan ve Gürcistan ile işbirliğinin önemi: Mevcut beklentiler ve zorluklar. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*. <https://doi.org/10.14782/marmarasbd.1222300>
5. Çamaş, T. (2020). Karabağ Savaşı ekseninde yeni Kafkasya jeopolitiği. *ANKASAM*. <https://www.ankasam.org/karabag-savasi-ekseninde-yeni-kafkasya-jeopolitigi/>
6. Erarslan, F., & Özdemir, F. N. (2021). Azerbaycan-Türkiye ilişkilerinde önemli bir kavşak: İkinci Karabağ Savaşı. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 129(255), 315–334. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2056944>
7. Halilzade, V., & Demirer, H. A. (2022). Türkiye'nin Kafkasya'daki enerji işbirlikleri bağlamında 1. Karabağ Savaşı'ndan 2. Karabağ Savaşı'na değişen politik tutumu. *Akademik Hassasiyetler*. <https://www.acarindex.com/akademik-hassasiyetler/turkiye-nin-kafkasya-daki-enerji-isbirlikleri-baglaminda-i-karabag-savasi-ndan-ii-karabag-savasina-degis-en-politik-tutumu-1209520>
8. Hasanoğlu, M., & Memmedov, A. (2020). İkinci Karabağ Savaşı sonrası Azerbaycan - Türkiye ilişkileri. *ResearchGate*. <https://www.researchgate.net/publication/348107271>
9. Pirinççi, F. (2021). Karabağ zaferi sonrası Kafkasya'da yeni dönem. *Kriter Dergi*. <https://kriterdergi.com/dis-politika/karabag-zaferi-sonrasi-kafkasyada-yeni-donem>
10. President.az. (n.d.). *Neft sektoru*. <https://president.az/az/pages/view/azerbaijan/contract>
11. President.az. (n.d.). *Qaz sektoru*. <https://president.az/az/pages/view/azerbaijan/contract>
12. Shiraliyev, M. (2022). Jeopolitik ve jeoekonomik perspektifden İkinci Karabağ Savaşı'nın sonuçları: Zengezur Koridoru'nun stratejik önemi. *ResearchGate*. <https://www.researchgate.net/publication/370935308>

Daxil oldu: 19.01.2025

Qəbul edildi: 24.04.2025